

FOAIA DIECESANĂ

Organ al Eparhiei gr. ort. rom. a Caransebeșului

Apare: DUMINECA

Prețul Abonamentului:

Pentru Austro-Ungaria pe an . . . 10 coroane
 „ „ „ pe $\frac{1}{2}$ an . . . 5 „ „
 „ România și străinătate pe an . . . 14 franci
 „ „ „ „ pe $\frac{1}{2}$ an . . . 7 „

Prețul inserțiunilor:

Pentru publicațiuni oficiale, concurse,
 edicte etc. tipărite de 3 ori, dacă conțin până
 la 150 de cuvinte, 6 cor., până la 200 de cu-
 vinte, 8 cor., de aci în sus 10 cor.

Correspondențele se adresează redacțiunii
 „FOAIA DIECESANĂ“;
 cară banii de prenumerațiune și inserțiuni la
 ADMINISTRAȚIA
 Librăriei și Tipografei diecesane în Caransebeș

Sufletul omenesc și diversele lui facultăți

După Dr. P. Hake

(continuare)

În fine, pe treapta a treia și cea mai înaltă, activitatea de viață a ființelor organice se prezintă în om ca cugetare și voință, sau ca o viață a inteligenței și libertății, a cărei principiu deci se numește suflet rațional sau intelectual.

Precum animalul împreună în sine cu sufletul sensibil totodată și principiul de vegetațiune a plantei, așa unesce omul în sufletul său cu facultatea intelectuală tot-odată și cea vegetală și sensibilă și așa și formele inferioare de viață ale plantei și ale animalului. El se nutrește și crește ca și planta, el are simțiu și mișcare ca animalul; ceea ce îl caracterizează pe deosebire ca om, e viața intelectuală exclusiv lui proprie, cugetarea și voința, carea purcede din spiritul conștient de sine. Bine că sufletul omului e încă legat cu corpul, dar nu e activ exclusiv prin el, nici printr'un organ corporal, nici prin calități corporale, ci și nemijlocit și prin sine însuși, din care cauză nici activitatea lui nu se mărginește la propriul său organism și la cele senzual perceptibile, ci se estinde pe întreg tereniul adevărului.

Precum lumea plantelor stă preste simpla materie ca o creațiune nouă și superioară, și preste această viață animalică a animalelor, tot astfel, și încă într'un grad cu mult mai înalt, stă preste această omul, și cu atât mai puțin poate fi el considerat de un product al puterilor materiale, numai de o simplă mașină, la ce l'a deșos materialismul. El se distinge acuma după construcțiunea trupească de toate organismele animalice, astfel și în privința activității senzualului. Pre când la acelea dominează totdeauna unul sau cealalt sens, la om sunt toate simțirile în măsură egală dezvoltate

și armonic active. Sensul, care preponderază la animal, apare totdeauna numai într'o direcțiune anumită mai tare; el însă nu-i de fel mai unilateral și mai perfect dezvoltat decât la om. Iepurele și câinele aud în depărtare mai mare decât omul, dar n'au idee pentru imperiul tonurilor, pentru muzică. Șoimul vede mai departe, dar n'are idee despre diferența și amestecătura colorilor. Dar și simțirile omului pot prin exerciere să se perfecționeze la o așezime, carea să fie asemenea celei a animalelor, și chiar să o întrecă, cum s. e. în se raportează despre rasa indianică.

Omul însă nu numai vede și aude ca animalul, el nu numai primește impresiuni senzual; el și cugetă, activitatea sa de viață trece preste perceptibilitatea senzuală în domeniul transcendentalului. El înțelege, adevă, el recunoaște adevăruri necesare și generale, cari în lumea senzuală nu se înfațesează nici unde ca atari. Cu deosebire recunoaște el, că fie-care efect trebuie să-și aibe și cauza sa, deși prin percepțiunea și simțământul senzual poate numai ști, ce este, nu însă ce trebuie să fie și ce nu poate fi altcum. Tot astfel recunoaște, că adevărurile matematice, logice, morale sunt pentru toate timpurile adevărate; și totuși închipuirea senzuală, îi poate numai dovedi ceea ce este de presente, nu ceea ce este totdeauna. El poartă în sine idea adevărului a binelui, a timpului, a vecinicei s. a. măcar că aceste idei nu îi apar înainte în nici o icoană senzuală și nu pot fi deduse din simpla esperință senzuală. Așa dar cugetarea omului apare ca o activitate a cărei obiect formează tocmai contrastul percepțiunii senzualului. Aceasta se estinde asupra siguraticului încât s. e. simțim durerea cauzată prin o peatră ce a căzut, aceea asupra generalului de vreme ce cunoaștem legea de gravitare; asta asupra celor întâmplarnice, aceea asupra celei necesare; aceasta se estinde numai asupra celor corporale și anume așa, că fie-care simțire dominează numai un cerc

anumit corespondentoriu ei, pe când cugetarea, ochiul spiritului nostru, cuprinde întreg dominiul adevărului, imperiul naturii și imperiul spiritului, pe scurt tot, ce este aici, dela năsipul cel mai mic până sus la Dumnezeu, creatoriul și ocârmuitoriul nevăzut al universului.

Intr'aceea încă și alte aparițiuni dovedesc diferența esențială și contrastul între activitatea intelectuală și cea sensibilă a omului. Perfecțiunea percepțiunii sensuale e condiționată de perfecțiunea organului corporal: ea crește cu dezvoltarea progresivă a organului și scade cu transformățiunea regresivă a aceluia, și cu cât organul e mai activ cu atât mai corectă e închipuirea sensibilă. Din contra cu cât mai mult e adâncit în sine însuși sufletul sau spiritul ca principiu al cugetării, cu atât mai mult e detras dela obiectele de din afară, și cu atât mai puțin e influențat de activitatea sensurilor; și facultatea de a cugeta crește cu scăderea perioadei de viață, pe când simțirile devin tot mai slabe. Simțirile pretind, ca obiectul percepțiunii lor să stea cu dânsese în raport s. e. prea multă lumină ia vederea ochiului, lumina prea puțină îi face imposibilă observarea. Spiritul din contra, vede cu atât mai limpede, cu cât mai multă lumină i-să revarsă. Simțirile se obosesc și simțesc disgust la impresiuni repetite; spiritul însă află o plăcere tot mai mare într'o activitate continuă și gradată. Sensurile în fine nu simțesc propriile lor simțiri, dar spiritul cugetă despre propria sa cugetare, el nu numai cugetă, ci el și știe despre aceasta cugetare a sa și consciu o aduce în raport cu sine însuși ca subiectul sau purtătorul acestei activități, el reflectează asupra sa însuși și se consideră pe sine de purtătorul propriei sale activități în consciință de sine, ca a cărei expresiune apare cugetul despre „Eul” său.

*

Precum activitatea spirituală a omului ca cugetare se deosebesce esențial de viața animalică a animalelor și se ridică mult preste aceasta, așa se deosebesce și activitatea sa spirituală ca voire. Căci voința omului e liberă, el se hotărăsece însuși și tot așa poate să reziste boldurilor sensuale și să le și urmeze, precând animalul iresistibil și cu o necesitate absolută să hotărăsece prin acelea.

Realitatea liberei voințe omenesci, urmează: 1. nemijlocit din mărturia consciinței noastre. Aceasta ni demostrează noauă în toată ziua și oara, că noi nu ne hotărîm (determinăm) spre voința și lucrarea noastră nici prin silă esternă, influință fizică sau morală a unei cauze active externe, nici prin necesități interne sau prin natura noastră proprie, ci că noi înșine ne determinăm. În momentul în carele noi efectuăm o lucrare, suntem consciu că ori câte cauze ar influența asupra-ne spre a ne determina spre acea lucrare, ea totuși nu s'ar întempla, dacă noi înșine

prin propria noastră determinare nu ne-am hotărî la aceasta. Mai departe suntem consciu, că tot astfel ne-am putea determina spre a întrelăsa acea lucrare și în locul aceleia a face altă lucrare, chiar una contrară aceleia, deci, că depinde cu totul dela voința noastră a lucra așa sau altfel, sau chiar nici decum. În fine suntem consciu că noi, când avem să alegem între două bunuri, unul mai înalt, și altul mai neînsemnat, ne putem decide și pentru cel mai neînsemnat, precum în faptă destul de adeseori ne și decidem pentru un bun mai mic, pe când tot atunci rațiunea ne pune înainte unul mai superior, și așa suntem provocați a alege acesta. Așadară libera noastră otărîre sau libertatea alegerii este o faptă, carea prin consciință ne este așa de sigur demonstrată, încât ea nu se mai poate nici decum nega. Dacă însă din contra se zice, că aceea consciință a otărîrii proprie sau a libertății voinței se bazează numai pre amăgire, carea provine de acolo, că cauzele prin cari suntem (cu necesitate) determinați în voința și lucrarea noastră nu ni sunt cunoscute, și prin urmare ar dispărea îndată ce am cunoaște aceste cauze: atunci este clar, că ac-stea în fond nu au nici un înțeles; acestea înseamnă a calcula cu un ce necunoscut, a cărei esistență nici nu se poate demonstra, și a voi a resturna o faptă constatată prin o hypotesă neconstataveră; pe scurt înseamnă a se refugia în infundătura nesciinței.

Realitatea liberei noastre voințe, urmează: 2) mijlocit din unele fapte ale experienței interne, în cât acelea fără libertate ar fi cu totul nepricepute. a) Noi în o miie de cazuri involuntar deosebim aceea ce stă în puterea noastră proprie, de acelea ce nu stau în puterea noastră; chiar activitățile noastre de viață le deosebim în astfel de lucrări, ce se efectuează cu precugetare și liberă otărîre a voinței și de acelea, ce, precum activitățile vegetative, sunt subtrase dela influința voinței, sau grăbesc înaintea precugetării și liberei otărîri a voinței. b) Noi mai înainte de a face ceva judecăm. Și se ne pună vr'o lucrare în perspectivă un bun cât de mare, se influențeze asupra voinței noastre ori cât de puternice motive pentru de a ne determina spre acea lucrare: noi o putem încă ținea în suspens și se dăm loc mai întâiu judecării; și noi, după ce înșine ne-am consultat, putem totuși fără considerare la acel bun înalt și la acele motive puternice să ne decidem pentru întrelăsarea acelei lucrări, ba chiar la lucrare contrară, precum faptice adese ori se și întemplă. c) Adese ori ne căim de o lucrare săvârșită de noi, pre când la alta reprimim cu mulțămire internă; pentru cea dintâiu ne facem înfruntări amare, suntem cu noi înși-ne neîndestulți, și am dorii să nu o fim săvârșit. d) Noi ne propunem adesea, să săvârșim o lucrare în viitoriu în timpul acesta sau acela, sau ca în viitoriu să întrelăsăm o lucrare, ce acum am săvâr-

șit-o, și apoi foarte adese și executăm aceste hotăriri. Nu putem noi acum nici una dintre aceste fapte ale experienței interne să le negăm, pentru că de mii de ori le-am observat în noi: așa nu suntem în stare să negăm nici libertatea voinței noastre, căci numai prin aceasta singură ni se explică acele fapte. Dacă nimica nu ar sta în puterea noastră, dacă toate activitățile noastre de viață ar fi supuse necesității, atunci ar fi acea deosebire fără obiect și fără basă, o curată iluziune. Prejudecățile și hotăririle ce premerg lucrărilor noastre ar fi fără scop și sens, dacă nu le-am avea noi aceste lucrări, în puterea noastră dacă, ale săvârși, sau a nu le săvârși, n'ar depinde dela otărîrea voinței noastre. Tot astfel ar fi absurdă, o enigmă psihologică ce nu se poate deslega, căința pentru unele lucrări ale noastre, dacă a le întrelăsa n'a stat nici de fel în puterea noastră.

În fine 3) libertatea voinței noastre e garantată prin judecata neînșelătoare a rațiunii naturale sănătoase. a) În general se deosebesc acurat deoparte lucrările ce un om le săvârșese liber și pentru cari apoi e și responsabil, și de altă parte acele lucrări, ce nu le săvârșese liber, și cari apoi nu i-să pot lui imputa, cum s. e.uciderea neintenționată și omorul cu intențiune. Tot așa fiecarele face deosebire cu privire la lucrările sale, că oare le-a efectuat el cu libertate, sau fără libertate deplină, s. e. în stare de spaimă aprigă neașteptată.

b) Toți oamenii arată prin reciproca purtare în viața zilnică, că se consideră de ființe libere. Unul dă celuilalt porunci și acela le execută; unul pretinde ascultare, celalalt o promite; își fac promisiuni reciproce și se încred aceluia; se legătuiesc prin diferite contracte și ei lucră conform acestora, ș. a. Toate acestea însă presupun libertatea voinței omenești. Căci numai dacă oamenii au lucrările lor în puterea lor proprie, dacă nu sunt totdeauna și în tot cazul determinați prin o cauză ce stă afară de voința lor, ei ei înșiși se otăresc, își pot ei întocmi lucrările lor conform poruncilor date lor, conform promisiunilor făcute de dânsii, și conform contractelor încheiate de dânsii, și se poate accepta dela dânsii ascultare și fidelitate. Deci, oamenii prin continua lor comportare reciprocă arată, că se consideră pre sine de ființe libere. Și ei în viața practică trebuie să se poarte așa unul față de altul, dacă mai voesc a viețui ca oameni raționali, și nu ca animale neraționale. Dacă un om ar cerca vr'odata să viețuiască astfel, ca și cum el n'ar fi liber, atunci judecata generală a oamenilor, mintea sănătoasă, i-ar contesta și rațiunea; și ca un nălucitor voluntariu ar deveni obiect de ris general. De aceea toate obiecțiunile teoretice contra liberei voințe omenești n'au putut în nimenea să s'gudue în mod practic siguritatea despre dânsa; chiar aceia, cari o negau și combăteau cu toată agerimea, nu au încetat a o

documenta practice. Însă o teorie, a cărei executare practică ar împărți omului rola unui nebun, e de sine însăși osândită.

c) La toate popoarele tuturor timpurilor întâmpinăm noțiunile despre lege, drept și datorință, noțiunile a bunului și răului moral, în fine, noțiunile despre responsabilitatea omului, despre merit și vină, despre vrednicia de răsplătă sau de pedeapsă, tot noțiuni, cari presupun cu necesitate libertatea voinței. O lege e numai acolo posibilă, unde cel supus ei e în stare a o implini, adică: aș aduce acțiunile sale în conformitate cu ea, ceea ce earăș este posibil numai pre lângă presupunerea voinței libere. Un drept presupune un deobligământ pe partea altuia; și un deobligământ poate numai acolo susta, unde deobligatul e stăpân al acțiunilor sale, și astfel e în stare a le îndrepta spre împlinirea datorinței sale. Tot așa numai pe lângă presupunerea libertății voinței poate fi vorba despre lucrările moral bune și moral rele, precum și despre o necesitate morală sau datorință de a face binele și a evita răul. Căci, dacă oamenii n'ar lucra cu libertate, ci în fiecare cas singuratic din necesitate ar face ceea ce fac, așa încât ei nici n'ar putea să facă altcum: atunci acțiunile lor ar avea tot atât de puțin, ca și acțiunile creaturilor neraționale, vr'un caracter moral, ele n'ar fi nici moral bune nici moral rele, și nu le-ar servi nici spre onoare nici spre neonoare. Dacă oamenii n'ar fi liberi, apoi nici n'ar avea ei facultatea responsabilității și n'ar fi responsabili pentru acțiunile lor; căci e imposibil a se imputa unui om o lucrare, pe carea a o întrelăsa nici nu i-a stăut în putere. Dacă însă oamenii n'ar avea facultatea responsabilității și nu s'ar putea trage la răspundere și dare de samă, atunci nu ar fi pentru dânsii nici merit și nici vină, nu răsplătă și pedeapsă; căci acestea sunt tot așa condiționate de facultatea responsabilității, precum responsabilitatea e condiționată de libertate. Ar fi o barbarie a pedepsi pe un om pentru fapte criminale, pe cari i-a fost cu totul imposibil a le omite. Deci toate noțiunile numite stau în corelațiune cu noțiunea liberei voințe; și de aceea cu acelea e și această noțiune cuprinsă în conștiința generală omenească. Tot aceste noțiuni însă se află nu numai în conștiința tuturor popoarelor, ci și în întreaga lor viață; ele au pretutindeni valoare practică. Căci de faptă la toate popoarele au valoare anumite legi, drepturi și datorințe. Tot astfel este și diferența esențială între bunul moral și răul moral, precum și facultatea responsabilității și responsabilitatea omului pentru acțiunile sale, meritul și culpa, răsplata și pedeapsa sunt pretutindeni practice recunoscute prin împărțirea de laudă sau dojană, onoare sau neonoare, remunerație sau pedeapsă. Din cele espuse se poate și ușor pricepe, că negarea liberei voințe omenești în consecințele ei practice duce în mod necesariu la resturnarea întregii ordine morale și de drept din lume, și că prin urmare,

apărarea aceleia se impune prin cele mai înalte interese ale omenimei.

Stă însă libertatea voinței omului nerăsturnabil, atunci cade determinismul în toate formele lui, în cari el a pășit. Cade fatalismul (stoicismul), carele face pe om în întreaga sa activitate determinat și pendent de soarte (fatum) sau necesitatea generală, precum și materialismul, carele îl face determinat și pendent de legile fizice dominante în materie, și panteismul, carele îl face determinat și pendent de lucrarea absolutului. Tot astfel cade teoria (lui Cartesiu și Leibnitz), după carea voința omenască se determină în activitatea sa totdeauna și în tot cazul prin bunul mai înalt, ce îi pune înaintea rațiunea, sau (asemenea unui cântariu) prin preponderanța motivelor, ce influențează asupra-i. De altcum demonstră omului conștiința sa internă, nu numai că poartă în sine puterea de a se otări însuș, ci și că într'aceea constă cu deosebire demnitatea și noblețta spiritului său; căci el se simte înaintea sa însuș degradat, când ar urma oărbelor bôlduri sensuale, în loc de a li-se opune și a năsuși spre bunul mai înalt, ce l-a recunoscut prin rațiune.

Sinesiu Bistrea

Topografia satului Măidan

Dedicatie P. S. S. Domnului Episcop NICOLAE POPEA

(continuare)

C) Portul

7. *Cojocul* e o haină lungă cu mâneci și chieptori de piele, cu bumbi iarăș de piele de oaie și e făcut din, piei de oaie și de miel. Pre marginile cojocului este cusută o tașie de piele cu părul din afară, și lângă care pre ambele părți ale pieptului până la poală se pune o curea roșie de 3—4 cm. de lată, ear la colțul aripilor se înfrumșează cu flori. Asemenea cureauă se prinde și la capătul mâneșilor, și se poartă earna. Femeile încă au cojoace, ca și bărbații, albe sau galbene. Astfel de cojoc cu cureauă roșie pre piept poartă numai Măidănenții, Jitinenții, Goruenii, Giurgiovenii și Agadicenii (cei de sub codru). Cei tineri poartă cojoace galbene și înfrumșetate cu felurite figuri din birnaș vênêt, ear cei bătrâni poartă cojoace de tot albe. De pre port se cunosc oamenii noștri, care din ce sat e. Șuba, peptarele și cojoacele în fiecare sat sunt altfel împistrite cu postav și șnior (birnaș).

8. *Păclia* e o haină albă din piele de oaie, lungă până în pământ și fără mâneci, asemenea cu o curea roșie, trasă pre piept și mijloc, ear pre spate prins de guler atărnă o piele întreagă de miel alb ori cacioră (pistrită) cu părul din afară, carea întocmai ca gluga la șubă în vreme grele servește de acoperit capul. Păclia e o haină grea, deci numai bărbații o poartă earna în ger și la călătorii în trăsuri și earna servește noaptea ca haină de acoperit în pat.

9. Ca încingătoare servesc *brăcirile*, *brîul*, *cureaua* și *prascia*. Brăcirile sunt din părul scos din lână și se țes în felurite feluri, asemenea sunt și brîurile, dacă pre ele nu se mai adaug și alte flori făcute cu acul (împistrituri).

Brîul e de 15—20 cm. de lat și ca închepturătoare sunt prinse cătărâmi și curele, cu bumbi pre margini sau împistrit cu fir de aur și de argint, vrîstă ori mătasă. *Brîul* se poartă la sêrbători, când e omul *aceiat* (chitit) frumos.

Prascia e o curea lată ce acopere întreg pântecul până pre piept și servește și ca armariu pentru purtarea cuștitului cu teacă, pistol, țueră, amnariu, cremene și iască.

Fetele și nevestele poartă ca înfrumșetare zgardă de taleri ori galbeni legați la gușă adecă la grumaz. Acele, cari nu au taleri, poartă mărgelile și o cipcă lată ce ajunge până la jumătate de umăr.

Bărbații în cap poartă *pălăria* neagră cu aripi semilate, tari din păr de vite; *dăbăț* alb de piele de miel și laiu din piei negre. Ambe sunt nalte, vârful aplecat spre frunte sau la o parte. *Căciulele* șunde negre se poartă cu fundul rotunzit și prins spre cap. Se poartă mai ales de bărbați, și de copii. Când ai noștri jălesc pre cineva, umblu cu capul gol, sau ca și femeile își leagă capul cu o cărpă albă sau neagră și o poartă un an de zile. Ear când femeile jălesc pre bărbații lor, se poartă foarte murdare. Jelirea durează un an întreg.

La femei în cap se face *peptenătura* cu peptenul rar (de descălcit) și cu peptenul des (de netezit).

La fetele mari se face cărare cu fusul și părul dându-se napoi, se împletesc într'o coadă, ce în *ceafă* se face colac și se înfrumșează cu flori și taleri, ear părul de deasupra de urechi se împletesc într'o partă cu multe vițe (8) și trasă preste urechiă se prinde (bagă) în coada de dinapoi.

La neveste părul astrângându-se la un loc, se leagă în jurul peptenului sub crescet de cătră cîafă, și se leagă apoi cu o cărpă ca semn al atărnării dela cineva. Femeile bătrâne însă își succesc părul în jurul *conciului*. Conciul e un fier subțire încovoiat așa că jumătate se fie pre partea dinainte a capului, în carea e legată și ceapsa împistrită frumos, așa că acopere „*cemea*” sau craniul, ear jumătate pre partea dinapoi până la *ceafă*.

Preste conciu apoi își leagă fruntea cu o măramă împăturată în lățime de 3 degete, și mărama se înoadă îndărăt la *ceafă*.

Femeile tinere și bătrâne, cât e săptămâna, preste coadă, pepten și conciu se împodesc cu o *cărpă*, la sêrbători sunt cu coada împodobită și cu capul gol, dar pre cap au o partă de mărgelile ori de taleri și flori lăsată pre frunte.

Nevestele își leagă peptenul cu o cărpă frumoasă de păr ori de mătăsă și o înoadă dinapoi așa, că cornurile cărpei se spânzure frumos resfirate pre spate, în forma aripilor și cozii unei paseri sau a unui fluture, și aceasta, se zice *legat*.

Cele mai bătrâne însă preste ciaptă și conciu se leagă de sub grumaz preste urechi cu un *fachiu* (carele e un ștergariu, însă îngust și cu capetele frumos împistrite), și se înoadă la crescet așa, că capetele fachiului se acopere conciu delă ceafă.

Purtarea fachiului legat preste conciu înseamnă bătrânețe, neputință și curățeniă, de unde s'au făcut zicala: (la joc)

Nu mi's muere cu concii
Să mă vait, că nu mai pociu,
Ci-'s fecior cu comănac,
Ia'n te uită, ce o să-i fac.

Femeile bătrâne își mai leagă fruntea și conciu și cu un petec alb și lat de trei degete și petecul se zice: *propoadă*.

Bărbații în picioare poartă *opinci*, care sunt în parte murate și făcute de ei înșiși, în parte cumpărate delă argăsitori; ei și învâluie picioarele în obiele de lână pistriță și îmbracă opinca, carea la vârf e ascuțită, adecă cu *gurgui*, ear pre delături cu găuri, ce se numesc *nojife*, printre aceste se trece cureaua, carea leagă mai întâiu fluerile, cari se înfășură de deasupra pulpelor în jos până la *nojife* (la înfășurătoare), apoi se prinde de o curea delă călcăiu, de unde se trece la *gurgui* și prin *nojife* până se sfârșește.

Opincile, când se îngăură (se rup) se cârlesc cu *tâlpoanie* din lăuntru [darabe de opinci], ear când opinca e ruptă, se pun în ea dinlăuntru cătră degete nisece bucăți de piele, ce se zic „sfârloage“. Când se rup curelele, acestea se cârlesc cu *copcii* de fer ori de aramă.

În degete se poartă inele de aramă și de argint gravate cu figuri.

Românii și românele noastre când sunt aceiați [îmbrăcați curat] au o ținută și umblare măreață și prin aceea voesc să arête, că sunt făloși pe portul lor strămoșesc.

D) Numinii familiare și de rudenie

Sunt semnificative numirile ce le dau sătenii noștri membrilor din familie și neamurilor.

Pentru completarea studiului nostru lăsăm mai la vale să urmeze ele așa cum sunt în graiul poporului nostru sătean: Tată [tătuță, tuță, tiță], mamă, muma [mami, mămița, mumiță], părinți [părințiori, părinței], soți [soțior], soție [soțioară], bărbat [bărbătel, bărbătuș], muere [muerioară, muerușcă], fiu [fiuț], fiică [fiicuță], băeat [băețel, băețandru], prunc [pruncuț, pruncșor], pruncă [pruncuță], copil [copilaș, copilandru și copiloniu], fată [fetiță, fetișoară], june [junelaș], jună [junișoară], fecior [feciorel, fecioraș], fecioară [fată mare], frate [frățior]=frățini sau frăție, soră [sorioară, soruică].

Taică [la tata părinților mei], maică [la mama părinților mei], tată mare [la fratele mai bătrân al tatălui meu], mamă mare [la soția fratelui mai mare a tatălui meu], tată mic, mamă mică [fratele mai mic al părinților cu soția sa]. Uică și unchiu la frații și verii părinților și la toți cei ce ne-ar putea fi părinți, dar cu deosebire, că la acești din urmă când îi strigăm sau vorbim cu ei le spunem și numele, pre când la rudenii nu, ci numai

când vorbim despre ei în a III persoană. Ceică sau mătușă la sora părinților mei, la verele primare și secundare a acestora. Uină și uiniță la muerile fraților și verilor părintelui meu.

Taica moș, străbun și strămoș, la taica părinților mei. Maică bună și străbună, la maica părinților. Moș și babă la oameni bătrâni, când vorbim despre ei. Nepot [nepoțel], nepoată [nepoță] la copiii fiilor, fraților și verilor mei. Strănepot și strănepoată, la nii nepoților mei.

Vër [vëruț], vară [văruică, verișoară] primari la fiii fraților părinților mei. A II-lea veri sunt nepoții fraților. A III-lea veri strănepoții fraților. De aci încolo se zice „neamule“ și „nemoteniă“.

Ginere, este bărbatul ficei mele; ginere de nepoată etc. Noră este muerea copilului meu; noră de nepot, de nepot de frate etc, de soră etc. Cumnat, este fratele soției mele și bărbatul surorii mele. Cumnată este sora muerii mele și muerea fratelui meu.

Fășiu pl. fășii, sunt doi înși cari au de mueri două surori. Tătăișe sunt muerile a doi frați. Cuscru, cuscră pl. cuscri, sunt cei ce și-au căsătorit fiii, nepoții etc. la olaltă. Tată vitreag sau mașter [măștioniu] mamă vitreagă sau mașteră [măștioane], sunt ai doilea părinți ai mei, cari m'au crescut, dar nu mi-au dat nascerea. Frate vitreag [mașter] și soră vitreagă [mașteră] sunt frații ce au doi tați și una și aceeași mamă sau două mame și unul și același tată. Nunaș sau naș și nunașă sau nașă sunt cei ce m'au botezat [încrestinat]. Cumetrii [bărbatul cumătru și femeea cumătră] sunt martorii delă cununia mea; și anume: cumătrul mare este martorul feciorului ear cumătrul mic al fetei.

Fin și fină suntem celor ce ni-au botezat și cununat. Moașă, îmi este carea mi-a tăeat buricul, ear eu sunt ei „nepot de buric“. Moșoniu 'mi este bărbatul moașii mele.

Afară de acestea se mai consideră ca rudenii și frații sau fătații de cruce, de lanțiu [despărțire].

Liuba-Iana.

Caransebeș, 4 Februarie n.

În Nr. 3 al ziarului „Foaia diecesană“ învățătorii comunai din Corneareva, Dl George Sêrbu, mă provoacă a-i da deslușiri, referitoare la fondul bibliotecii învățătorilor delă școalele populare din fostul regiment conf. rom. bănățean Nr. 13, precum și a-i arêta întru cât s'au eșecutat hotărârile aduse de adunarea ținută în anul 1887 întru încassarea restanțelor delă datorăși, zicând apoi, că întreaga sumă se se predee la bărbați zeloși și conștientioși pentru susținerea mai departe a acestei biblioteci.

Regret, că din cauza unei boale, legat fiind de pat, n'am fost în stare să-i răspund îndată Dlui G. Sêrbu.

Înainte de a intra în merit observ, că Dl Sêrbu n'are nici cel mai mic drept a cere delă mine informații asupra unei societăți al cărei membru DȘa nu este, cu atât mai puțin atunci, când epistoala sa pornită din premise false, căci nu este adevărat, după cum se vede din espunerea mea, că apelul Dlui învățătoriu Talpeș ar fi dat ansă la convocarea adunării generale a numitei

asociațiuni, și când DSa, fără a cunoaște cât de puțin starea adevărată a lucrului, a priori trage la îndoială zelul și conștiințiositatea ce am dezvoltat-o în interesul acestei instituțiuni.

Din motivele înșirate cred că ași fi dispensat de a mai sta cu Dl G. Sêrbu de vorbă.

Spre orientarea celor interesați însă, pe baza actelor, cu bucurie apuc peana a mână. Asociațiunea cultivătoare a învățătorilor de școale naționale române din regim. româno-bănățean pentru înființarea și susținerea unei biblioteci în Caransebeș, — acesta e numele oficios al acestei reuniuni, — s'a înființat pe baza statutelor întărite de ministerul de resbel prin rescriptul său ad. 7. Iulie 1865 desp. 10 Nr. 2301. Scopul acestei asociațiuni era ridicarea culturii corpului învățătoresc din confiniul regimentului rom. bănățean, pre cum și lățirea limbei și literaturii naționale române. Ce scop măreț în niște timpuri, cari numai liberale nu se pot zice!

Subscrisul pe atunci, în calitate de profesor, mă aflam în fruntea școlii militare din Caransebeș, în urma poziției mele mi-a fost posibil a mă face membru în această reuniune.

Cu schimbarea sistemului la 1872 au ajuns în fruntea asociațiunii inspectorul școlar de atunci Dl George Scherbauer, care deși om onest și corect întru îndeplinirea agendelor sale și plin de adevărată iubire cătră corpul didactic rural, — totuși influențat de resoane mai înalte n'a putut conduce asociațiunea în spiritul curat național, de care era pătruns întemeietoriul ei, regretatul părinte protopresbiter Nicolae Andreeviciu. Subsemnatul m'am opus acestui curent cu toată puterea, dar fiindcă n'am aflat la membrii oportunisti ai societății, — ca să nu mă folosese de expresiuni mai semnificative, — spriginul moral, de care aș fi avut lipsă întru astfel de împrejurări, am fost bun bucurios, că în ședința comitetului din 18 Martiu 1875 am putut străbate cu un nou proiect de statute, prin care m'am nisuit să astup lacunele statutelor de mai înainte, devenite acum aproape litără moartă.

Nici prin proiectul meu de statute, prin care afacerea presidentului se regulase astfel, ca societatea să-și aleagă presidentul ei din sinul membrilor sei, nu s'au îndreptat lucrurile. Societatea condusă de presidentul-inspector apucase pe o cale opusă aceleia, pe carea doream eu ca să meargă, și așa în 4 Ianuarius 1878 m'am văzut necesitat a-mi da demisiunea de cassariu al acesteia.

N'am cunoscință de decursul afăcerilor reuniunii într'un interval de 9 ani de zile.

Agendele inspectorului reg. ung. se concretizaseră după pensionarea lui G. Scherbauer, Magnificenței Sale Dlui Francisc Suttag. Fiind Scherbauer necesitat să-și schimbe domiciliul se convocase la o ședință membrii comitetului reuniunii pe ziua de 31 Martie 1887 spre a dispune cele de lipsă referitoriu la demersul societății.

La ședința aceasta am fost chemat și eu în virtutea decisului comitetului din 17 Martie 1881, care nu primise abdicarea mea.

În urma convocatorului Dlui Scherbauer dd. 27 Martie 1887 în care se zice:

„Nachdem auch Euer Wohlgeboren noch immer als Comité-Mitglied, und laut des letzten Beschlusses (Protocoll vom 17. März 1881) auch als Vereins-Cassier erscheinen, ersuche ich Sie hiemit ebenfalls am genannten Tage um 10 Uhr V. M. bei mir gefälligst erscheinen zu wollen, und bitte Sie umso dringender, als ich Ihren wohlmeinenden Rath in dieser Angelegenheit nicht entbehren kann“

am dat auz expresiunii de încredere a membrilor din comitet și mai cu samă sfaturilor amicilor mei și am aflat de consult a lua parte la ședința comitetului con-

vocată pe 31 Martie 1887, în speranță că voi putea abate societatea de pe guvernul pe care apucase.

În ședința aceasta s'au luat următoarele hotărâri:

1. Abdicarea Dlui Scherbauer să prim-sce și să încredințeze cu primirea bibliotecii și a fondului Ilie Curescu.

2. La predare au să fie de față învățătorii Rădoiu, Simeria și Ambruș.

3. Predarea aceasta are să se facă cunoscută Dlui inspector de școale și consilier reg. de Suttag Ferencz (scriu din cuvânt în cuvânt din protocol cuvintele acestea pentru a să vedea servilismul membrilor din Comitet) și membrilor asociațiunii.

Predarea averii societății s'a efectuat în 5 Aprilie 1887 în prezența învățătorilor numiți în punctul 2.

Din actul de predare se vede că am primit:

a) un libel al cassei de păstrare din Caransebeș în valoare de	843 fl. 20 cr.
a) 31 obligațiuni în valoare de	2711 fl. 25 cr.
în total	3554 fl. 45 cr.

În virtutea punctului am adus cele întemplate la cunoscința Dlui inspector Suttag cu adausul, că pentru rezolvarea mai multor agende de mare însemnătate voi convoca pe timpul vacanțelor, anul 1887, adunarea generală a învățătorilor naționali de legea gr. or. din fostul regiment confinar rom. bănățean Nr. 13.

Comitetul reuniunii, constătătoriu din Domnii învățătorii Ion Rădoiu, Ilie Ambruș, George Simeria, Petru Vladu, Ion Băltint și Martin Lințu, în ședința sa extraordinară din 28 Iulie în conțelegere cu mine fixând ziua de 25 August 1887 pentru ținerea adunării generale, au pus la ordinea zilei următoarele obiecte:

a) alegerea comitetului administrativ,

b) decis cu privire la regularea încasării sumelor împrumutate membrilor societății, și directive noului Comitet pentru a-și reîncheie activitatea sa.

c) Alegerea unei comisii constătătoare din 3 membri pentru revizuirea așerei societății.

Adunarea generală s'a ținut la terminul fixat. Învățătorii naționali gr. or. români aleseră de președinte pe inspectorul școlariu și consilieriu reg. ung. D. Suttag și pe mine earăși de cassariu.

Cu această alegere asociațiunea învățătorilor au intrat în cea mai din urmă fasă a esistenței sale. Dl Suttag a ținut pare-mi-se în Septembrie al aceluiaș an o ședință, întâia și cea mai din urmă a comitetului de nou ales. D-Sa s'a dus la pensie, ear' reuniunea învățătorilor naționali gr. or. din fostul reg. rom. bănățean stă la odihnă dimpreună cu președintele ei.

După părerea mea, cea mai mare greșeală s'a făcut atunci, când soarta acestei societăți din oportunism și servilism s'a pus în mâni străine, ear' cei de același sânge preterându-se s'au pus la dosariu. Perirea ta din tine Israile! Domnii membri de sigur ar voi să scriu cum s'au administrat averea societății?

Între împrejurări atât de abnormale am făcut tot ce am putut întru sporirea ei. Suma de 843 fl. 20 cr. dimpreună cu datoriile încasate de la învățătorii: Dl Valușescu din Bogoltin de 40 fl. și de la Dl M. Lințu 5 fl. în total 45 fl., s'a fructificat în prima cassă de păstrare din Caransebeș și prin adaugerea intereselor la capital a crescut finea anului 1894 la suma de 1440 fl. 79 cr.

Obligațiunile zae în pultul meu, unde vor avea să rămână până la alte dispozițiuni a membrilor acestei societăți. — Sumele împrumutate învățătorilor, nefiind eu plenipotențiat pentru încasare, nu le-am putut încassa.

Între astfelu de împrejurări n'am putut face nimic

mai mult pe lângă ȋtot zelul și bunăvoința mea, de cât să păstrez și să sporesc riguros ceea-ce mi-s'a încredințat.

Eată raportul meu, care totodată îl privesc ca dare de seamă, cu care sunt datoriu față de comitet și față de adunarea generală a reuniunii.

Cu distins respect, devotat:

Ille Curescu.

Anunț literar*)

Subscrisul aduc la cunoștință publică, cumcă am gata pentru tipariu urmatoriul opșor din literatura poporală: „*Lira Bănătuului*“, balade poporale române din gura poporului bănățan.

Acest opșor conține, afară de Introducere, 27 balade și anume: 1. Tinerel voinic, 2. Mirza, 3. Tanislav, 4. Marcu Iagărul, 5. Iancu și Lena, 6. Iovan Iorgovan, 7. Iancu Săbiancu, 8. Voinicul Vălean, 9. Ienășel cel frumoșel, 10. Fratele și sora, 11. Feciorul lui Dămian, 12. Voinicul blăstemat, 13. Mândra și hoțul, 14. Voichița, 15. Ianăș Gulianăș, 16. Gruia copilul, 17. Iancu Jianul, 18. Gruia lui Novac, 19. Lină Rujălină, 20. Blăstēmul mândrei, 21. Patima lui Ioan Stoiă, 22. Jalea Bradului, 23. Crăișor cu mult dor, 24. Fata de general, 25. Din Constantin și Român, 26. Sila Sămândila și Dălea Dămian, 27. Rusalin a lui Dămian și Lena dela Măidan.

Acest opșor ar da 10—13 coale tipărite și e gata de a se pune sub tipariu — spre care scop caut un editor.

Cine ar voi a reflecta la această întreprindere este rugat a se adresa subscrisului în Valeadeni până la 15 Martie a. c. v.

Cu stimă

George Cătană

Invetătoriu în Valeadeni u. p.
Caransebeș, com. Căraș-Severin

Sfaturi

Insemndtatea aierului pentru om. Când e vorba de o locuință sănătoasă, mai înainte de toate e a se avea în vedere curățenia aierului. Fiecare om respiră (resulfă) într'o oară cam trei metri cubici de aier curat și lapedă din sine tot atâta aier stricat, ce conține 4 percente de acid-carbonic înădușitoriu și o mulțime de apă. Prin focul din casă și prin arderea materiei de luminat încă se strică aierul în mare măsură. Tocmai de aceea, în timp călduros,

*) Rog pre On. Redacțiuni ale foilor noastre române — prea respectuos — ca să binevoiască a reproduce acest anunț literar.

ferestrele trebuiesc ținute deschise. Earna, când locuința o închide omul pe cât se poate de bine, din cauza gerului, trebuie a se purta grije ca se între totuși, pentru fiecare persoană cam $\frac{1}{4}$ metru cubic de aier curat pe minută, dacă vorba e ca omului să-i meargă bine. De ce unii din Țeranii noștri, colea primăvara sunt galbeni și păliți la față? — Fiind-că peste earna sunt indesuți într'un nevoies de bordeiu orb și întunecos, unde aierului curat îi duc dorul. E bine, că în parte, poartă grije însași mama natură, ca să fim provezuți tot într'una cu aierul trebuincios. Astfel, deși închizi în casă, aierul de afară ne caută, căci părății, din orice fel de materie obicinuită să fie durați, sânt totuși strébătuți de aierul binefăcătoriu. Comunicația între aierul de afară, prin părății, prin crepăturile ușilor și ferestrilor și pe horn, este cu atât mai viuă, cu cât mai mare este deosebirea temperaturii (gradul de căldură) între aierul de afară și cel din casă, — va să zică, tocmai earna, când oamenii stau ca ursul în bārlog, atunci să îngrijește mama natură, ca aierul curat să ne cante. Într'o casă clădită din material prin care aierul nu poate se strébătu — din sticlă bunăoară — omul n'ar putea s'o ducă fiind închis ermeticește în ea (de așa ca aierul să nu poată strébate pe nicăiri). Să ne închipuim o odaie în marime de $3\frac{1}{2}$ metri în lățime, $4\frac{1}{2}$ metri în lungime și c'o înălțime de 3 metri. O astfel de odaie conține cam 50 metri cubici de aier, din cari cam 5 metri cubici sânt ocupați de mobile, așa că nu rămâne de cât 45 metri cubici de aier pentru resulfare. Să punem casul, că aci au să doarmă patru persoane: părinții cu doi copii, ce-i au. Socotind fiecare copil drept jumătate de om, cele patru persoane vor avea trebuință pe fiecare minută, de $\frac{3}{4}$ metrii cubici de aier, ceea ce face pe o oară 45 metri cubici. Într'o oară dar întreg aierul sănētos e mistuit. După-ce prin părății și deosebitele crepături nu poate strébate aier destul în lăuntru, e trebuință a se îngrijii omul pe alte căi de aier sănētos, ca să'l aibă, și aceasta va să zică ventilațiune sau premenire (schimbare) de aier. Unde ventilațiune nu se face de loc peste noapte, dimineața afli un aier foarte greu și nesănētos. Ventilațiune se poate face în felurite chipuri; cea mai simplă și care fiecine poate s'o facă este următoarea, pe care o și recomandăm cetitoriului: Să se facă două gauri întocmai de mari, una nemijlocit de asupra unei ferestri, cealaltă în partea opusă în poditura de asupra a casei. Cât de mari

au să fie acestea găuri, să poate ușor socoti, dacă nu se pierde din vedere, că cea mai plăcută mișcare a aierului este, care nu e mai mare de 1—1¼ de metru. Fiind găurile de 10 centimetri, în 100 de secunde va eși pe ele afară 1 metru cubic de aier. În chipul acesta ușor de tot se poate premenii aierul din casă, fără a simți vr'o neplăcere din cauza, că doar trage vânt. Pre spărtura de asupra ferestrei primim aier curat de afară, prin cea din podele ne părăsește aierul stricat. Ce se zicem despre școli, unde se adună atâta om și nu se face nici o ventilațiune! De aceea sunt copiii pâliți la fețe, mai ales de aceea.

Recerințele unei locuințe sănătoase. O casă înaltă, ridicată, e mai sănătoasă decât una scundă, turtită. La orașe ce sunt situate lângă ape, locuințele așezate în partea, unde riul intră în oraș, sunt mai potrivite, decât cele zidite în partea opusă, unde riul părăsește orașul, — aceasta din cauza, că prin multe necurățenii, ce se scurg în apele curgătoare, aierul se strică. În satele și orașele, unde domnesc vânturi multe, mai potrivit este a locui în partea din cotro bate vântul, acolo avem aierul cel mai curat. Vânturile, ce suflă dinspre mează-noapte sunt mai puțin priitoare sănătății, ca celelalte vânturi.

La așezarea singuraticelor încăperi sunt a se ținea în vedere următoarele: Odăile de locuit peste zi și dormitoarele, să fie așezate, pe cât e cu putință, înspre meazăzi ori răsărit; bucătăria, cămara pivnița, locuința unde lucră omul peste zi, — înspre mează-noapte, mează-noapte răsărit. Curtea (ograda) se fie spre mează-noapte, cu fântână și cu scursori pentru necurățeniile, ce se adună în ea. Toate înlocmirile să fie de așa, ca se fie ușoară priveghierea peste ele și să poți străbate cât mai ușor dintr'o localitate într'alta. Omul are trebuință în viața sa cu deosebire de aier, lumină, apă și căldură. Acestea nu sunt a se pierde nici când din vedere.

G. Sima

Varietăți

Avis. Preoțimea cu fruntașii comunei Bocșa-română, aranjază în 9/21 Faur a. c. un bal cu scopul de a înființa una societate de lectură. Spre acest scop le-a succes a angaja renumitul chor a plugarilor români din Chisetev, carele va coopera și esecuta mai multe cântări la acest

bal. Invitările cu programul cântărilor se vor distribui zilele acestea. — *Ioan Marcu.*

Inmormântarea asesorului consistorial și comisariu școlariu *Ioan Oprea* învătătoriu în Ezeriș, s'a îndeplinit cu pompa cuvenită de către preoții locali și din vecinătate asistând la aceea mulțime de popor și inteligență din localitate și din jur. Cuvântarea funebrală în biserică a ținut-o preotul *Ioan Stoia*, ear la mormânt în cimiteriu asesorul consistorial *Ioan Marcu*, învătătoriu în Bocșa-montană. Fie-i țărâna ușoară și memoria neuitată. — *i — u.*

Himen. Domnul *Ioan Petroviciu*, profesor de pedagogie în Arad se va cununa Duminecă în 29 Ianuarie a. c. în sânta biserică din Găvojdia cu domnișoara *Sidonia*, fiica învătătorului *Nicolae Ianculescu* din Găvojdia. — Felicitările noastre!

Himen. Dl *George Ionescu*, absolvent de teologie ș'a încredințat pe *Doara Ana Popoviciu*, fiica reposatului preot din Verendin. Cununia se va serba Duminecă în 5/17 Februarie a. c. în biserică gr. or. rom. din Lunca-șița. — Felicitările noastre!

Părăstas. A doaua zi de Crăciun s'a celebrat în Zăguzeni un părăstas pentru odihna sufletului reposatului preot *Nicolae Blajovan*, la carele a luat parte întreaga comună. Acel părăstas s'a ținut la inițiativa coriștilor din Zăguzeni, cari în semn de recunoscintă, — deoarece reposatul preot înaintit ca june a înființat în aceea comună un chor vocal, fără a primi nici cea mai mică remunerație, drept aceea prin aceasta coriștii au dat ultimul tribut de recunoscintă neuitatului lor binefăcătoriu. Fi-ei țărâna ușoară, căci numele lui trăește. — *Maxim Dalea*, învătătoriu.

Concurs

Conform ordinațiunei consistoriale ddto 21 Octombrie 1894 Nrul 2812 Șc., se escrie concurs pentru ocuparea postului învătătoresc la școala confesională gr. or. rom. în Șoșdea, protopresbiteratul Buziașului, cu termen de recurgere de 30 de zile dela prima publicare în Foaia diecesană.

Emolumentele sunt:

1. În bani gata 342 fl. v. a.
2. 4¼ jugere de pământ livadă.
3. Cortel liber cu grădină intravilană.
4. Paușal pentru scripturistică 8 fl.
5. Paușal pentru conferințele învătătoresci 10 fl.
6. Dela inmormântări unde va participa 50 cr.
7. Cărătura pentru 16 metrii de lemne.
8. Trăsură grătită, când învătătoriuul călătorește în afaceri oficioase.

Pentru încălzirea salei de învățământ grijesce comuna bisericască.

Doritorii de a ocupa acest post învătătoresc, au să și înainteze petițiile cu documentele prescise, adresate comitetului parohial, oficiului protopresbiteral al tractului Buziaș în Ghilad, posta ultimă Csákova, și se vor presenta în vre-o Duminecă sau sârbătoare în s. biserică, dar nu în ziua alegerii.

Din ședința comitetului parohial, ținută în Șoșdea în 10 Ianuarie 1895.

[3] 2—3

Comitetul parohial.

În conțelegere cu adm. protopresbiteral tractual.

